

ПОЗАШКІЛЛЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**Виховати почуття особистої відповідальності за стан довкілля***(З досвіду роботи еколого-натуралістичних закладів Черкащини)***Анатолій КОЗИНЕЦЬ,**

*директор Черкаського обласного центру еколого-натуралістичної творчості,
Мала академія наук учнівської молоді*

Юннатівський рух на Черкащині започатковано 1954 року, коли було відкрито обласну станцію юних натуралістів. У 2003 році заклад перейменовано в обласний Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді.

За роки діяльності закладу школу юннатівського гарту пройшли тисячі юних черкащан. І сьогодні Черкаський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді – основний соціальний осередок в області, що реалізує мету позашкільної еколого-натуралістичної діяльності, робить вагомий внесок у формування екологічної свідомості, практичних навичок, необхідних для вивчення природного середовища. У закладі працюють відділи: інструктивно-методичної роботи, екологічний та МАН. Центр постійно оновлює зміст і методи еколого-натуралістичної роботи, спрямовує її на самореалізацію особистості кожного учня.

Основними завданнями Центру є:

- методичне забезпечення роботи керівників творчих учнівських об'єднань;
- навчання обдарованої учнівської молоді;
- розроблення і вдосконалення навчальних планів позашкільної еколого-натуралістичної роботи;
- видання навчальної літератури, методичних посібників і рекомендацій з біології, сільського господарства, екології для позашкільних еколого-натуралістичних та дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл;
- впровадження дворівневих спеціалізованих гуртків еколого-натуралістичного профілю;
- виховання учнів як громадян України, відповідальних за сучасне та майбутнє людства і всього живого на Землі;

- сприяння становленню в учнів цілісного екологічного світогляду на основі інтегрованих знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво;
- сприяння оволодінню пізнавальною і практичною еколого-натуралістичною діяльністю;
- формування в школярів готовності до свідомого вибору майбутньої професії.

Черкаський обласний центр еколого-натуралістичної творчості займає територію площею 5 га, де розташований навчальний корпус з кабінетами, лабораторіями для занять, актову залу на 200 місць. Для навчально-дослідної роботи учнів обладнано дві теплиці, парникове господарство, земельна дослідна ділянка, дендропарк, сад та «зелений» клас. На базі започаткованого у 70-ті роки живого куточка нині функціонує Черкаський зоопарк, з яким тісно співпрацює заклад.

У Центрі працюють гуртки основного та початкового рівнів. За останні роки значно розширилася мережа гуртків у загальноосвітніх навчальних закладах. Модернізація змісту еколого-натуралістичної роботи в Центрі здійснюється з урахуванням досвіду, набутого впродовж 85-річного періоду розвитку українського юннатівського руху, і сучасних суспільних тенденцій, що потребує запровадження і використання новітніх психолого-педагогічних технологій.

У зв'язку з відкриттям у закладі нового структурного підрозділу – територіального відділення Малої академії наук – педагогічний колектив велику увагу приділяє виявленню і підтримці обдарованої учнівської молоді. Копітка робота впродовж 17-ти років провідних науковців вищих навчальних закладів області, методистів Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, досвідчених учителів дала позитивні результати – станом на 2009 рік 3444 учні Черкаської області захистили науково-дослідні роботи і є дійсними членами Малої академії наук України.

У складі відділення працюють відділи фізики та астрономії, математики, економіки, історико-географічній, філології та мистецтвознавства, технічних, комп'ютерних наук, біології, екології, хімії, аграрних наук і наук про людину. Ними опікуються

шість методистів та заступник директора Центру, керівник територіального відділення МАН Н.О. Драник.

У Черкаській області працює 29 філій Малої академії наук, які діють при районних та міських відділах освіти. У Всеукраїнському рейтингу команда Черкаського територіального відділення МАН виборола п'яте місце.

Черкаське територіальне відділення Малої академії наук пропонує такі форми роботи з обдарованою молоддю:

1. Навчально-консультативні заняття

У 2007 році було укладено угоди про співпрацю з Черкаським національним університетом ім. Богдана Хмельницького, Черкаським державним технологічним університетом та Уманським державним педагогічним університетом ім. Павла Тичини. На базі зазначених університетів проводяться навчально-консультативні заняття. З учнями працюють професори, доктори та кандидати наук, викладачі. За їхнього сприяння учні поглиблюють знання з базових дисциплін, отримують кваліфіковані рекомендації щодо вибору теми та напряму науково-дослідної роботи. У 2007/2008 навчальному році такі заняття відвідали понад 600 учнів.

2. Проведення загальних зборів кандидатів та дійсних членів МАН

Загальні збори МАНівці проводять кілька разів на рік:

- перед початком нового навчального року (до 15 вересня);
- установчі збори перед II (обласним) етапом конкурсу-захисту науково-дослідних робіт;
- установчі збори перед III (Всеукраїнським) етапом конкурсу-захисту науково-дослідних робіт.

3. Участь у творчих конкурсах, конференціях, семінарах:

- Всеукраїнському семінарі у Львові за підсумками проведення конкурсу-захисту науково-дослідних робіт;
- Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди десятої річниці діяльності Івано-Франківського обласного відділення Малої академії наук України «Система діяльності обласних відділень МАН України у формуванні культури учнівської молоді»;
- обласному конкурсі юних винахідників і раціоналізаторів;
- Всеукраїнському конкурсі науково-творчих робіт до 200-річчя від дня народження М.В. Гоголя;
- Всеукраїнському заочному конкурсі науково-дослідних робіт «Юний науковець». Учасники конкурсу у своїх науково-пошукових роботах досліджували та висвітлювали питання, пов'язані з використанням нових можливостей та методів сучасної оптичної спектроскопії молекул та кристалів;
- обласній молодіжній науково-практичній конференції «Екологічно безпечно використання водних ресурсів Черкащини – шлях до поліпшення якості питної води».

Методична робота в Черкаському облЦЕНТУМ спрямована на виконання основних завдань позашкільної освіти. Серед найдієвіших форм методичної діяльності – співпраця з методистами районних відділів освіти, проведення нарад, семінарів, конференцій, семінарів-практикумів, індивідуальних консультацій для вчителів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. Упродовж навчального року надається близько 200 консультацій щодо участі школярів у масових екологічних заходах, всеукраїнських та обласних конкурсах, акціях, операціях.

Для керівників творчих учнівських об'єднань проводяться семінари-практикуми, на які запрошуються науковці, викладачі вищих навчальних закладів, працівники громадських екологічних організацій, педагоги. Методисти Центру здійснюють змістовну роботу щодо науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу. Упродовж навчального року видається близько 30 методичних розробок та рекомендацій з питань організації позашкільної еколого-натуралістичної роботи.

У системі екологічної освіти і виховання важливе значення має така форма роботи, як екологічний відеоекторій, який працює в закладі не перший рік. Щотижня, згідно з планом роботи відеоекторію, для старшокласників міста та гуртківців Центру проводяться заняття за певною тематикою. На заняття відеоекторію запрошують фахівців санепідемстанції, екологічного відділу міськвиконкому, Державного обласного управління екології та природних ресурсів. Розглядаються різні екологічні питання, наприклад: екологічний стан повітряного басейну м. Черкас; збереження водного балансу навколишнього середовища; світові екологічні проблеми; довкілля і здоров'я людини; заповідні території і їх значення; проблеми забруднення басейну р. Дніпра; проблема побутових відходів; екологічний стан намівних зон м. Черкаси.

Оскільки екологічна освіта і виховання найефективніші в ранньому віці, Центр співпрацює з дошкільними закладами м. Черкаси. На базі міських дошкільних закладів №63, №46 проводяться заняття з екології для дітей за програмою, створеною методистами екологічного відділу облЦЕНТУМ.

Центр підтримує тісні зв'язки з методичними працівниками регіональних позашкільних еколого-натуралістичних закладів. На сьогодні в області діють чотири позашкільних навчальних заклади еколого-натуралістичного спрямування: Смілянський і Уманський міські еколого-натуралістичні центри та Черкаська і Шполянська районні станції юннатів. За останні роки позашкільні навчальні заклади помітно зміцнили свою матеріальну базу та вдосконалили навчально-виховну і методичну діяльність.

У Черкаській райСЮН значно розширилася мережа гуртків, по-сучасному переобладнано навчальні кабінети, організаційно-масова робота

здійснюється на належному рівні (школярі району беруть участь у 20 всеукраїнських та обласних конкурсах, акціях).

В Уманському міському ЕНЦ започатковано та успішно діють нові форми роботи з учнями: екологічні клуби «Авіценна», «Адоніс», «Поліксена», «Молодь за здоровий спосіб життя» та ін.

У клубі «Адоніс» школярі вивчають місцеву флору, умови розвитку рослин та вплив навколишнього середовища на їх розвиток. Мета роботи екологічного клубу «Поліксена» – виховання в учнів бережливого ставлення до природи, потреби в її охороні і вивченні, формування екологічних знань про цілісність природних комплексів рідного краю, їх динаміку і шляхи раціонального використання. У клубі «Авіценна» вихованці вивчають лікарські рослини, які ростуть у нашій місцевості, зокрема ті, що занесені до Червоної книги України, їх біологічні особливості, поширення в природі, використання у фармакології.

Екологічний театр «Ера» – це цікава форма роботи, спрямована на розвиток екологічної свідомості та культури в дітей, осмислення ними екологічних проблем сучасності та ролі молоді у їх розв'язанні, формування навичок здорового способу життя. Основною метою роботи екологічної агітбригади «Фенікс» є формування екологічної культури підростаючого покоління, виховання почуття особистої відповідальності за стан довкілля.

Новою формою екологічного виховання в Уманському міському еколого-натуралістичному центрі є діяльність екологічного лялькового театру «Бембі». У доступній формі – постановки вистав на екологічну тематику – театр ознайомлює дітей дошкільного віку та учнів початкових класів з екологічними проблемами нашої країни та планети.

У облЦЕНТУМ функціонує Музей хліба, створений наприкінці 80-х років. У музеї проводяться оглядові, тематичні, навчальні екскурсії. За двадцять років його відвідало понад 10 000 осіб.

Музей став справжнім координаційно-методичним центром з виховання в учнів бережливого ставлення до хліба, почуття справжнього господаря землі, навчання хлібопекарської справи, набуття практичних умінь і навичок на основі традицій українського народу. Серед його постійних відвідувачів – юннати, учні черкаських шкіл, педагогічні працівники дошкільних та позашкільних навчальних закладів, студенти Національного університету ім. Богдана Хмельницького, вчителі шкіл міста і області – слухачі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, батьки.

У Центрі на належному рівні здійснюється робота з оздоровлення дітей. Раніше заклад мав свій літній оздоровчий табір «Юннат», а зараз це санаторій-профілакторій «Мрія» Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. У літній період Центр оздоровлює учнів, організовуючи екологічні екскурсії до Канівського природного заповідника, еколого-краєзнавчі екскурсії «Краса і біль

України» на березі р. Дніпра, роботу літнього оздоровчого профільного табору для вихованців Центру «Мальва», оздоровчих таборів для обдарованої учнівської молоді «Еврика», для керівників учнівського самоврядування «Лідер».

Ще 2005 року облЦЕНТУМ приєднався до програми екологічних експедицій «Екологос» та започаткував експедицію до Канівського природного заповідника. Експедиція організовується для юних екологів (до черкашан приєднались юні екологи Луганської та Рівненської областей), педагогічних працівників, методистів відділів освіти. Програмою передбачається проведення теоретичних занять науковими співробітниками заповідника, екскурсії екологічними стежками, конкурси, вікторини та оздоровчі заходи.

Про експедицію створено відеофільм, який має практичне застосування у роботі Черкаського облЦЕНТУМ, зокрема відділу екології, під час проведення семінарів та практикумів еколого-натуралістичного спрямування.

Результати роботи екологічної експедиції «Екологос – 2008» були висвітлені у «Черкаських новинах» та програмах «Студія+», «Пілігрим» обласної телерадіокомпанії «Рось».

У 2008 році започатковано роботу оздоровчого профільного табору «Мальва» для вихованців Центру, переможців всеукраїнських конкурсів. Тут створено сприятливе оздоровче середовище, учні задіяні в гуртках еколого-натуралістичного напрямку, у них формуються навички здорового способу життя, творча ініціатива, екологічна культура та готовність до активної діяльності в сфері охорони природи.

До програми табору включені екскурсії до різних біотопів з метою ознайомлення учнів з екологічним станом міста, з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду Черкаської області, найрізноманітніші конкурси, вікторини.

Життя профільного табору «Мальва» відображено у фільмі-презентації, який було подано Центром на конкурс «В об'єктиві фотонатураліста» та фотовиставку «Літо – 2008».

За останній період Черкаський облЦЕНТУМ значно поліпшив свою матеріальну базу: придбано нову оргтехніку, обладнано навчальні аудиторії для занять гуртків, проведено ремонт актових залів, теплиць тощо.

Створені в закладі умови дають можливість школярам здобувати додаткову освіту з біології, екології, охорони природи, сільського та лісового господарства.